

In the period 1870-1890's in Ukrainian provinces intensified medical activities, in particular sanitary and anti-epidemic. She played an important role in the organization of more effective medical care for the rural population. A significant role in improving the sanitary state of the provinces was played by the creation of a sanitary organization, the establishment of the first medical and food items in Ukraine. Subsequently, the congresses of doctors in all Ukrainian provinces began to play an important role in the development of medical matters. They were assigned the task - to help zemstvos find the most rational ways to build an effective system of medical care.

Key words: *zemstvos, zemstvo medicine, sanitary and hygiene, hygiene, zemsky doctor, sanitary organization, gubernia, county, provincial congress.*

Одержано 06.01.2018.

УДК 336.226.211(470) «1914/1918»

Світлана Орлик
(Київ)

СТЯГНЕННЯ ГМІННИХ ЗБОРІВ НА ОКУПОВАНИХ РОСІЄЮ ТЕРИТОРІЯХ ГАЛИЧИНИ І БУКОВИНИ В ЧАСИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У статті досліджено організацію та механізм стягнення російською окупаційною владою гмінних зборів з місцевого населення Галичини й Буковини в період Першої світової війни. З'ясовано, що оподаткування гмінними зборами на окупованих територіях мало здійснюватися за австрійським законодавством, яке діяло до війни, шляхом нарахування відсотків додаткових зборів до державних майнових податків. Акцентовано увагу на тому, що головними причинами, за яких російська окупаційна влада не змогла на захопленій території системно організувати майнове оподаткування державними податками та гмінними зборами за австрійським законодавством були наступні: 1) складність розуміння австрійського податкового законодавства, за яким згідно з нормами міжнародного права мало оподатковуватися місцеве населення; 2) відсутність повноцінних податкових органів та безуспішне залучення органів місцевого самоврядування до стягнення державних та гмінних податків і зборів; 3) відсутність списків платників та податкового обліку, за якими справлялися державні податки та гмінні збори при австрійській владі. Всі ці фактори сприяли тому, що під час російської окупації гмінні збори стягувалися безсистемно і нерівномірно на всій окупованій території.

Ключові слова: *Галичина, Буковина, Перша світова війна, Російська імперія, гмінні збори, податки, окуповані території.*

Вторгнення російських військ на територію Галичини й Буковини в період Першої світової війни принесло великі людські втрати та значні розорення сільських господарств і промислових підприємств. Від війни страждало як міське, так і сільське населення. Значна частина заможного населення, опинившись в умовах війни, виїхала з краю, частина їх розорилася. Економічний стан місцевого населення Галичини й Буковини був підірваний не лише військовими діями, а й грабежами російських військ та реквізиціями продуктів [8]. У цілому налагодження механізму оподаткування на окупованих територіях розглядалося як один із реальних способів наповнення критично дефіцитного імперського державного бюджету. Проте перед цивільною владою країни окупанта завжди постає неминуча проблема віднайдення фінансових ресурсів на утримання окупованих територій. Як правило, зазначені кошти виявляються шляхом посилення податкового тиску на платників податків під час стягнення місцевих податків і зборів із розореного війною місцевого населення.

Вивчення проблеми економічної історії періоду Першої світової війни в розрізі соціально-економічного становища Галичини й Буковини знайшло відображення в наукових дослідженнях українських учених, таких як І. Баран [1], І. Ільницький [2], І. Кучера [3], І. Лозинська [4], В. Любченко [5], О. Мазур [6, 7], І. Патер [6, 7] та ін. Більшість істориків під

час дослідження цього напрямку акцентували увагу на зруйнованості господарського життя: знищення українського села (спалення посівів, житлових та господарчих будинків), занепад міст, масова конфіскація майна та постійні грабежі, занепад торгівлі та зупинення фабрик і заводів, відсутність працездатного чоловічого населення через мобілізацію та біженство населення від війни тощо. Всі ці факти є беззаперечним свідченням низької податкової платоспроможності місцевого населення. Проте спеціального дослідження податкової політики російської окупаційної влади в Галичині й Буковині в часи Першої світової війни не здійснювалося.

Мета статті – дослідити один із сегментів податкової політики російського уряду, зокрема організацію стягнення гмінних зборів з місцевого населення Галичини й Буковини в період Першої світової війни.

Розруху господарського життя, руйнування міст і сіл, розорення сільського господарства та промисловості висвітлено українськими істориками О. Мазуром і І. Патером, які досліджували соціально-економічне становище Східної Галичини, назвавши цей період Галицькою «Руїною» [6]. Незважаючи на значні розорення окупованих територій Галичини і Буковини, російська влада активно досліджувала економічний стан краю з метою розпочати оподаткування місцевого населення. Особливих успіхів у цьому напрямку вона досягла під час другої окупації краю (1916 – 1917 рр.). Якщо стягненням державних податків опікувалося спеціально створене при Військовому генерал-губернаторстві Галичини Управління фінансовими справами на чолі з уповноваженим від Міністерства фінансів М. Чамовим [9], то питання оподаткування місцевими податками і зборами «по селах було віддано громадським управам, а по містах – міським громадським урядам» [10, с. 35] під пильним наглядом начальників повітів. Російська окупаційна влада мріяла повністю підкорити гмінні управління та міські магістрати своїй владі. Її не влаштував механізм місцевого самоврядування, що діяв на захоплених територіях, а саме: неможливість призначити віддану російській владі особу на посаду вїйта, оскільки ця посада була виборна; призначити вїйту жалування від імені російської влади, бо жалування призначалося на Раді громадській гмінного управління. Начальник чернівецького повіту навіть надсилав пропозицію чернівецькому губернаторові замінити назву посади «вїйта» на більш російську – «начальник гміни» або «староста». Крім того, пропонувалося призначити сільським посадовим особам жалування безпосередньо російською владою, щоб вони були «у повній залежності від російської влади і більш охоче виконували всі їхні розпорядження, а у свідомості населення остаточно розвіялися думки, що надії, котрі мала деяка частина населення на повернення австрійців, безпідставні» [23, арк. 116зв.-117]. Оскільки такі перетворення здійснити було неможливо, то начальникам повітів залишалося лише поставити під жорсткий контроль усі рішення Рад громадських, а в разі необхідності брати безпосередню участь у їхніх засіданнях, надсилати відповідні листи з вимогами та інструкціями. У свою чергу, гмінні управління були зобов'язані надавати копії протоколів засідання Рад громадських та іншу вказану документацію (у т.ч. кошториси, списки платників та ін.) начальникові повіту у встановлені терміни [16, арк. 3, 5, 8-9, 19-19зв., 23-23зв., 26-33зв.; 19, арк. 4-19, 22-28, 31-77; 24, арк. 26, 35-36, 40-65зв.].

Процес оподаткування на окупованих територіях Галичини і Буковини мав здійснюватися відповідно до вимог статті 48 IV Гаазької Конвенції «Про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі», прийнятої 18.10.1907 року, де зазначалося, що «якщо на окупованій території окупант стягує визначені такою державою податки, мита і грошові збори, він здійснює це, по можливості, відповідно до чинних правил оподаткування та їхньої сфери дії, внаслідок чого на нього покладається обов'язок нести витрати по управлінню окупованою територією у тій самій мірі, як це був зобов'язаний робити законний уряд» [11]. Тобто, російська окупаційна влада мала застосовувати податкове законодавство Австро-Угорської імперії, землі якої були завойовані та використовувати їх на управління окупованою територією. Як зазначав І. Петрович (І. Крип'якевич) «російські власті на разі кермувалися австрійською податковою системою» [10, с. 35]. Але проблема була в тому, що основними джерелами надходжень до доходів місцевих бюджетів міст і гмін Галичини і Буковини за австрійським законодавством були

додаткові збори до державних майнових податків, таких як поземельний податок, подомово-класний податок, ідеальний подомово-класний податок, подомово-чиншевий податок та ідеальний подомово-чиншевий податок. На суми цих нарахованих державних майнових податків нараховувалися додаткові місцеві збори у таких розмірах:

- до 46% окладу на користь крайового фонду;
- до 50% окладу на користь крайового шкільного фонду;
- до 30% окладу на користь повітового дорожнього фонду;

- гмінні додатки[14, арк. 183] – відповідно до австрійського закону «Державний закон крайовий» №9, прийнятого Галицьким Сеймом від 12 серпня 1866 р. зі змінами та доповненнями від 17 червня 1874 р. №52 та від 18 березня 1888 р. №36, розмір відсотка затверджувався на повітовій раді кожній гміні* окремо, залежно від визначених кошторисних витрат, і міг становити від 12% до 100% від суми державних податків[30, арк. 62 зв.]. Наприклад, у м. Збараж Тернопільської губернії гмінні додатки нараховувалися у розмірі 40% до державних податків; у м. Печеніжині Чернівецької губернії гмінні додатки нараховувалися у розмірі від 50% до 87% до державних податків [30, арк. 62 зв.; 22, арк. 160 зв.], у Чернівецькому повіті гмінні податки складала 30% до державних податків [24, арк. 11–122].

Тобто, нарахувати місцеві податки було можливо за умови нарахування державних податків, для цього російській окупаційній владі потрібно було опанувати складним податковим обліком майнових податків (поземельного податку та всіх різновидів податків з нерухомого майна), що існував при австрійській владі, відновити списки платників податків та створити чисельні податкові органи. Окупаційна влада сподівалася, що до справи оподаткування місцеві органи влади залучать колишніх австрійських чиновників, таких як «ужонди податкові», які мали володіти бажаними списками платників податків. Звичайно, наявність цих списків значно полегшило б стягнення податків з місцевого населення російській владі. Проте по багатьох повітах та містах списків не було знайдено. Пояснювався цей стан втратою їх під час бойових дій або ж тим, що їх вивезла австрійська влада, або ж «ужонди податкові» виїхали разом з австрійськими військами і приховали з собою списки. На такий випадок Військовий генерал-губернатор Галичини рекомендував: «при відсутності таких списків належить керуватися всіма можливими даними, які можуть тільки вказати самі платники, підтверджені відповідними документами» [12, арк. 21]. Крім того, російська окупаційна влада знала, що в кожному податковому управлінні мали бути спеціальні податкові книги з кожного виду податків окремо, та вимагала від начальників повітів терміново «розшукати ці книги, зробити з них відповідні виписки по гмінах, якщо окремих книг по гмінах не знайдуть, передати їх до Магістратів і війтам для стягнення» [12, арк. 16 зв.] податків. На крайній випадок, вирішено було здійснити подвірний обхід платників податків і затребувати у них податкові книжки, або платіжні листки, які у цьому краї називалися «аркушами посідлості ґрунтової», на основі яких відновити списки платників і дані про розміри податків, що сплачувалися при австрійській владі, і за аналогією налагодити майнове оподаткування. Проте цей напрямок також був безперспективним, адже складання списків, зі слів платників податків та їхніх заяв, було сумнівним заходом, адже кожен міг значно занизити розміри сум податків, сплачуваних ними при австрійській владі [8, с. 97].

Значною проблемою, з якою зіткнулися повітові начальники як представники російської окупаційної влади на місцях, була фактична відсутність сільських управлінь, яким можна було б доручити справу відновлення списків платників податків. Вони припинили свою діяльність через відсутність спеціалістів – «більшість інтелігентного місцевого населення із повіту втекло, в тому числі й секретарі (писарі) гмін. Майже всі гмінні канцелярії були знищені або пошкоджені військовими діями», відсутність фінансування оплати праці тих спеціалістів, що залишилися, також не сприяла налагодженню роботи органів місцевого самоврядування.

* Гміна (нім. Gemeinde - спільнота, громада) – найменша адміністративна одиниця в Галичині чи Буковині, яка мала в складі місто, село або групу сіл, тощо. Гміна – самоврядна громада мешканців певної території. Сільську Гміну очолює - вїт, у невеликих містечках – бурмістр, у великих містах – президент.

Досить важливим був і той факт, що місцеві жителі побоювалися співпрацювати з російською окупаційною владою, маючи досвід першої окупації і повернення австрійської влади, що супроводжувалося репресіями для колаборантів. На Буковині такі настрої підігрівалися грудневими подіями на Румунському фронті, що підривало віру в стабільність російської влади і повне заперечення місцевим населенням допомагати окупантам у справі відновлення списків платників податків. Потерпіла фіаско надія на те, що місцеве населення добровільно пред'явить російській окупаційній владі свої платіжні податкові книжки, видані їм австрійською владою, й акти на землеволодіння (аркуші посідлості ґрунтової), з даних яких вони складуть необхідні їм податкові списки для нарахування сум державних майнових податків. Більшість окружних фінансових інспекторів і повітових начальників в один голос рапортували про неможливість отримати ці дані, оскільки, «на жаль, майже ні в кого таких книжок і листків не виявилось. Також у повіті не знайшлося інвентарних книг і списків, складених при австрійському уряді» [14, арк. 121-121 зв.].

Таким чином, окупаційна влада не змогла системно організувати майнове оподаткування державними податками за австрійським законодавством на захопленій території, що призвело до неможливості стягнення додаткових зборів до місцевих бюджетів, які складали основну доходів міських і гмінних бюджетів. А ті гмінні збори, які певний час автоматично надходили від платників податків, окупаційна влада, здебільшого, зараховувала в польові казначейства на депозитний рахунок губернатора, буцімто «у подальшому видавати їх громадському самоуправлінню за розпорядженням Губернатора та за їх клопотанням» [12, арк. 66 зв.] і тим самим ставлячи під контроль фінансові потоки органів місцевого самоврядування. Такі проблеми з надходженнями гмінних зборів призводили до того, що у невеликих населених пунктах здійснювалися добровільні «складки» необхідних сум для покриття нагальних витрат гміни [13, арк.13 зв.].

Особливо збільшувалися витрати на утримання міст і містечок, у яких дислокувалися російські війська. Таким містам необхідно було нести додаткові витрати на освітлення вулиць, дотримання санітарного стану (прибирання вулиць, вивезення нечистот тощо), забезпечення водопостачання (чищення колодязів), підтримка благоустрою, який постійно знищувався військами та на інші потреби. За таких обставин начальники повітів як довірені особи російської влади, керуючись принципом «анархія за правом війни», розпочали введення у підвідомчих окупованих населених пунктах довільних місцевих податків і зборів, які тільки можна було стягнути. З метою наповнення місцевих бюджетів коштами, які були необхідні для ведення міського господарства (у т.ч. відбудови зруйнованої війною інфраструктури та будівель), здійснення виплат заробітних плат та пенсій місцеві магістрати вибірково запроваджували такі місцеві податки і збори: збори з торговельних, промислових закладів та базарної торгівлі, збір за ввезення та перевезення через містечко продуктів харчування – так званий «рогатковий збір» або лінійний акциз, збір із забою худоби, збір за огляд м'яса (консумційний або споживчий збір), збір за прогін через населений пункт (транзитом) великої рогатої худоби, коней, перевезення товарів, збір за собак, збір при переведенні права власності на майно, за огляд тіл покійників, збір з театральних білетів та білетів інших розважальних закладів тощо. Ставки (такси) місцевих зборів затверджувалися губернатором за поданнями магістратів чи начальників повіту. Але всі ці збори разом не могли задовольнити і половини потреб грошових коштів міст та місцевих громад. Вища окупаційна влада закривала очі на всі порушення, які творилися на місцях їхніми призначенцями у сфері оподаткування місцевими податками і зборами та виправдовувала свої дії тим, що «всі вказані збори були введені магістратами у зв'язку з виключно тяжким фінансовим становищем більшості міст краю. Звичайно, щодо правильності конструкції, рівномірності розподілу податкового навантаження й, особливо, стосовно гарантій правильності нарахування ставок, то вони залишали бажати кращого, викликаючи справедливі скарги населення» [15, арк.40]. Якщо міста хоч частково могли вийти із ситуації введенням перелічених вище місцевих податків і зборів, то сільські гміни, у яких основним фінансовим джерелом були гмінні збори (з нерухомого майна та землі), залишалися зовсім без доходів. Адже із припиненням нарахування державних податків автоматично припинилося нарахування гмінних зборів. Не дочекавшись конкретних вказівок

від вищої окупаційної влади, у тих гмінах, які ще не були остаточно розорені війною і де існували ще хоч якісь можливості для стягнення гмінних зборів, начальники повітів ініціювали застосування примітивної розкладкової системи їх нарахування, яка активно використовувалася у Російській імперії. Так, у Збараському повіті Тернопільської губернії більшість гмін нараховували гмінний збір за розробленою начальником повіту схемою: 1) війтами гміни складався кошторис необхідних гмінних витрат на рік, який обговорювався і приймався на сільській Раді громадській під наглядом начальника повіту або його представників; 2) затверджена сума кошторисних витрат рівнялася із сумою, яку необхідно було стягнути у вигляді гмінного збору; 3) визначався перелік домогосподарств і земельних власників; 4) розраховувалася сума окладу в копійках, який припадав на кожний № будинку і на один морг* землі; 5) нараховувалася сума гмінного збору пропорційно майновому цензу та наявності моргів землі у власності кожного платника податків; 6) нараховані суми податків затверджувалися на гмінній раді; 7) протоколи про нарахування гмінних зборів надсилалися до начальників повітів на погодження та затвердження [28, арк. 15-15 зв.]. Стан нарахування та стягнення гмінних податків за 1916 р. у розрізі гмін Збараського повіту наведено у таблиці.

Таблиця 1
Стягнення гмінних зборів з домогосподарств та землевласників у бюджети гмін Збараського повіту Тернопільської губернії за 1916 р.

Назва гміни	1916 р.				Недоїмка, (руб. коп.)
	Оклади		Доходи від гмінних зборів (руб. коп.)		
	з будівлі (коп. за будинок)	із землі (коп. за морг)	кошторисні	фактичні	
с. Добромірка	25	25	395,80	339,93	55,87
с. Воробіївка	55	55	449,06	449,06	0
с. Чумалі	58	58	144,42	111,03	33,39
с. Зарудечко	52	52	180,44	178,88	1,56
с. Базаринці	50	50	545,64	316,14	229,50
с. Шельпаки	40	40	349,80	336,30	13,50
с. Верняки	60	60	213,60	213,60	0
с. Доброводи	15	15	315,99	0	315,99
с. Заруддя	36	36	208,98	208,98	0
с. Лисичинці	33	33	335,15	335,15	0
с. Медин	26	26	332,69	332,69	0
м. Старий Збараж	40	40	487,60	309,30	178,30
с. Капустинці	50	50	413,50	409,40	4,10
с. Кошляки	20	20	685,60	685,60	0
с. Вищі Луб'янки	25	25	533,68	519,43	14,25
с. Нижчі Луб'янки	20	20	433,50	433,50	0
с. Охримівці	40	40	404,40	399,60	4,80
с. Просівці	25	25	286,38	286,38	0
с. Яцівці	50	50	482,59	405,03	77,56
с. Малий Глибочок	60	60	214,50	172,70	41,80
с. Грицівці	30	30	263,97	0	263,97

Джерело: складено автором за даними [31, арк. 2 зв., 15-16; 32, арк. 15-15 зв.; 33, арк. 10-11; 38, арк. 3-4, 24; 39, арк. 11-12; 40, арк. 8-9, 15-16; 43, арк. 6-7, 13-14; 44, арк. 12-13; 45, арк. 18-19; 46, арк. 18-19, 45-45 зв.; 47, арк. 33-34; 48, арк. 45-46; 49, арк. 12-13; 50, арк. 15-16; 51, арк. 9-10; 53, арк. 11-12, 54, арк. 11-12; 55, арк. 17-18].

* Морг землі (нім. Morgen - ранок) – середньовічна загальноєвропейська одиниця вимірювання площі ґрунту, переважно у рільництві. 1 морг землі рівнявся 0,5755 га (пруський морг – 0,2553 га).

Дані наведеної таблиці 1 засвідчують, що оклади по гмінних зборах з нерухомого майна і землі по Збараському повіту Тернопільської губернії на 1916 р. не перевищували 60 коп. з будинку та з одного моргу землі. Найменший оклад гмінних зборів було встановлено по гмінній управі м. Доброводи – 15 коп. з будинку та з моргу землі. Проте по всіх гмінах Збараського повіту зазначені оклади гмінних зборів були збільшені на наступний 1917 р. З метою збільшення гмінних доходів кошторису на 1917 р. гмінні управи ухвалили рішення про збільшення окладів гмінних зборів у 2 – 8 разів. Так, при розрахунках доходів кошторису на 1917 р. гмінної управи с. Заруддя оклад гмінних зборів склав 1 руб.50 коп. з кожного будинку і з кожного моргу землі; аналогічно, по гмінах с. Лисичанці, м. Старий Збараж, с. Капустинці, с. Охрімівці, с. Малий Глибочок та с. Медин було встановлено оклад – 1 руб., а по гмінах с. Розношинці і с. Яцівці – 1 руб. 20коп. [43, арк. 16; 44, арк.15; 45, арк.21; 46, арк.35; 47, арк.36; 50, арк.19; 52, арк.19; 53, арк.19; 54, арк.15]. Найбільший оклад гмінних зборів на 1917 р. було встановлено у невеликій гміні с. Просівці Збараського повіту – 2 руб. з морга землі та одного будинку[51, арк.9 зв., 16]. Більшість гмін збільшували свої оклади гмінних зборів не так радикально – у межах 1 руб. за морг землі.

Незважаючи на складне економічне становище місцевого населення, платіжна дисципліна перебувала на належному рівні – у половині з наведених гмін (див. табл. 1) недоїмка за нарахованими гмінними платежами 1916 р. була відсутньою або незначною. Лише по гмінах Доброводи і Грицівці нараховані гмінні збори зовсім не стягувалися – це могло статися з двох причин: або через крайнє розорення місцевого населення, або ж через відсутність адміністрації гмінної управи. Суми недоїмки гмінних зборів, нарахованих за 1916 р., переносилися у проект кошторису на 1917 р. та вживалися заходи по їх стягненню разом з новими нарахуваннями поточного року. До звітів щодо виконання бюджетів гміни управи додавали загальні списки платників податків (податного населення) з указаними сумами нарахованих гмінних зборів із будівель та землі, а також надавалися окремі списки платників податків, котрі не сплатили ці збори за попередній та поточний звітний рік [35, 36, 42, 50–57].

Таким же розкладковим способом нараховували гмінний збір і у м. Тернополі, Тернопільському, Скалатському, Чортківському, Гусятинському, Тербовлянському повітах Тернопільської губернії [29, арк. 2-2зв., 17, 22-22зв., 26-28]. Водночас у деяких повітах, особливо розорених війною, таких як Заліщицькому, Підгаєцькому, Буцацькому, Станіславівському, Тлумацькому, Борщівському Тернопільської губернії, станом на жовтень 1916 р. взагалі не стягувалося ніяких місцевих гмінних податків і зборів [13, арк. 8, 13 зв.; 29, 2 зв.]. Для таких начальників повітів, де не стягувалися гмінні збори, тернопільський губернатор надавав вказівку терміново їх запровадити, «а підбурювачів до відмови сплачувати ці збори притягувати до відповідальності за порушення обов'язкових постанов» [29, арк.45-45 зв.].

Дещо іншою склалася ситуація зі справлянням гмінних зборів у Чернівецькій губернії, яка вважалася більш розореною від військових дій, ніж Тернопільська. У листопаді 1916 р. чернівецький губернатор доповідав Військовому генерал-губернатору: «що стосується гмінних управлінь, то на їхню користь зовсім ніяких зборів не надходить, а відповідно, навіть посадові особи цих управлінь не отримують оплати за свою працю, не говорячи про деякі повинності, як наприклад, ремонт доріг, мостів та ін., які мали здійснюватися за рахунок гмін, або не виконуються зовсім, або ж виконуються без бажання і примусово» [13, 12-13 зв.]. Звичайно, в умовах відсутності надходжень гмінних зборів гмінні витрати не фінансувалися, війтам не виплачувалися жалування, і вони виконували свої обов'язки (у т.ч. і доручення окупаційної влади щодо розквартирування військ, збору людей на роботи по відбуванню натуральних повинностей та ін.) безоплатно [29, арк. 42-42 зв.] або взагалі не виконували ніяких функцій через відсутність у деяких гмінах війтів і неможливість призначити нових, що значно ускладнювало роботу повітових начальників [14, арк. 40-40 зв.].

Ситуація не змінилася і до січня 1917 р. Начальник Чернівецького повіту повідомляв чернівецькому губернаторові у січні 1917 р. про те, що гмінні збори у повіті не стягувалися через відсутність списків і припинення функціонування гмінних управлінь. У зв'язку з цим

перспективи організації стягнення гмінних зборів у Чернівецькому повіті були дуже сумнівними, оскільки головною причиною було те, що «більша частина населення, розорена військовими діями, постійними реквізиціями, непосильними робочими та підводними нарядами, внаслідок чого більша частина землі залишилася не засіяною і навіть не зораною», відповідно, ні з чого платити державні податки і гмінні збори [14, арк.39-39 зв.]. Проте відомо, що у гміні м. Пістино Косівського повіту Чернівецької губернії було введено гмінний збір на 1917 р. у сумі 50 коп. у місяць з кожного номера будинку зі звільненням від його сплати найбільш вразливих людей [16, арк.18, 19 зв.].

Ситуація з відновленням списків платників державних майнових податків дещо зрушилася після прийняття окупаційною владою Тимчасового положення «Про стягнення податків і зборів і про устрій Управління фінансовими справами при Військовому Генерал-Губернаторстві областей Австро-Угорщини, зайнятих за правом війни» від 6 лютого 1917 р. [27, арк. 46-49]. Ще в процесі підготовки цього проекту, 22 грудня 1916 р. Управління фінансовими справами направило губернаторам окупованих територій важливе розпорядження, за яким доручалося організувати ефективну роботу по створенню необхідних списків із застосуванням усіх можливих способів. Невідворотність виконання поставленого завдання сприяла тому, що по деяких гмінах навіть з'явилися «оригінальні» списки, які були складені ще при австрійській владі і в яких вказувалися не лише суми державних податків, а й суми гмінних податків (на 1913, 1914 рр.) [25, арк. 7-30зв., 56-74зв., 75-78, 109-114зв.; 18, арк. 23-37]. У тих гмінах, де списки платників податків були насправді втрачені, було складені нові [25, арк. 40-44зв., 45-55зв., 83-84зв., 102-103зв., 104-107зв., 115-117]. Так, до кінця лютого 1917 р. начальниками повітів Чернівецької губернії було зібрано переважну більшість списків платників податків, які були підписані війтами та повітовими поліцейськими урядниками [17, арк. 1-183; 20, арк. 1-235; 21, арк. 1-267; 26, арк. 24-58], аналогічно і у Тернопільській губернії [31-34, 36-56]. Такий стан відновлення списків платників державних майнових податків дозволяв російській окупаційній владі до квітня – травня 1917 р. здійснити нарахування не лише державних податків, а й гмінних податків до державних податків на 1917 р. Але успішному оподаткуванню окупованих територій російській владі завадили зміни на фронті. До кінця літа 1917 р. Галичина і Буковина була звільнена від російської окупації.

Таким чином, під час російської окупації територій Галичини і Буковини в російських окупаційних органів цивільного управління не було єдиного системного підходу в організації стягнення гмінних зборів, що призводило до їх хаотичного і нерівномірного справляння. Начальники повітів, як представники російської цивільної окупаційної влади, діяли на власний розсуд, запроваджуючи гмінні збори за розкладковою системою, яка широко використовувалася в Російській імперії, а також тотально контролювали прийняття гмінними управами всіх фінансових рішень.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Баран І.В. Вплив бойових дій на становище міст і сіл Східної Галичини на початку Першої світової війни / Вісник національного університету «Львівська політехніка». 2009. №652. С. 46 – 55.
2. Ляницький І. Діяльність цивільних органів влади Галичини у роки Першої Російської окупації (Серпень 1914 р. – Червень 1915 р.) / Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова: зб. наук. пр. Серія 6: Історичні науки, Вип. 13. Київ, 2015. С. 76-81.
3. Кучера І.В. Наслідки політики російського окупаційного режиму для східногалицьких земель (1914-1917 рр.) // Україна соборна: зб. наук. статей. Історична регіоналістика в контексті соборності України. Вип.2. №3. К.: І-т. історії України НАН України, 2005. С.253-260.
4. Лозинська І.Г. Економічна політика адміністрації Ф.Ф.Трепова у Галичині / Проблеми гуманітарних наук. 2013. Вип. 32. С.123- 137.
5. Любченко В. Б. Російська окупаційна адміністрація у Галичині та на Буковині / Велика війна (1914 – 1918) і Україна. К., 2013. С. 248 – 300.
6. Мазур О.Я., Патер І.Г. Галицька «Руїна»: соціально-економічне становище Східної Галичини (1914–1915 рр.) / Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія. Львів, 2007. № 584. С. 44 – 52.

7. Мазур О., Патер І. Львів у роки Першої світової війни / Львівські історичні нариси. Львів: інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 1996. С.304-324.
8. Орлик С. Економічне становище та податна здатність селян Галичини і Буковини в період російської окупації в часи Першої світової війни / Український селянин. 2017. №18. С.93-99.
9. Орлик С.В. Фінансовий контроль російської окупаційної влади за діяльністю нафтових підприємств Галичини у період Першої світової війни / Наукові записки з української історії: зб. наук. статей. Переяслав-Хмельницький: ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2017. Вип. 41. С.44 – 55.
10. Петрович І. (Крип'якевич І.) Галичина під час російської окупації. Серпень 1914 – червень 1915. Б.м.: В-во «Політична бібліотека», 1915. 116 с.
11. Про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі: IV Конвенція від 18.10.1907 [Електронний ресурс] // База даних «Законодавство України»: [сайт] ВР України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_222 (дата звернення: 09.02.1918).
12. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі – ЦДІАК України). Ф.361. Оп.1. Спр.134.
13. ЦДІАК України. Ф. 361. Оп.1. Спр.1163.
14. ЦДІАК України. Ф.377. Оп.1. Спр.89.
15. ЦДІАК України. Ф.377. Оп.1. Спр.96а.
16. Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО). Ф.12. Оп.1. Спр.95.
17. ДАІФО. Ф. 62. Оп.1. Спр.183.
18. ДАІФО. Ф.604. Оп.1. Спр.37.
19. ДАІФО. Ф. 604. Оп.1. Спр.38.
20. ДАІФО. Ф.605. Оп.1. Спр.289.
21. ДАІФО. Ф.605. Оп.1. Спр.290.
22. Державний архів Чернівецької області (далі – ДАЧО). Ф. 283. Оп.1. Спр.238.
23. ДАЧО. Ф.505. Оп.1. Спр.8.
24. ДАЧО. Ф.505. Оп.1. Спр.9.
25. ДАЧО. Ф. 818. Оп.1. Спр.34.
26. ДАЧО. Ф.886. Оп.1. Спр. 121.
27. ДАЧО. Ф.923. Оп.1. Спр.185.
28. Державний архів Тернопільської області (далі – ДАТО). Ф.322. Оп.1. Спр.1.
29. ДАТО. Ф.322. Оп.1. Спр.171.
30. ДАТО. Ф.370. Оп.1. Спр. 440.
31. ДАТО. Ф.370. Оп.1. Спр.442.
32. ДАТО. Ф.370. Оп.1. Спр.443.
33. ДАТО. Ф. 370. Оп.1. Спр.444.
34. ДАТО. Ф. 370. Оп.1. Спр.447.
35. ДАТО. Ф.370. Оп.1. Спр.453-455.
36. ДАТО. Ф.370. Оп.1. Спр.468.
37. ДАТО. Ф. 370. Оп.1. Спр. 469.
38. ДАТО. Ф. 370. Оп.1. Спр.470.
39. ДАТО. Ф. 370. Оп.1. Спр.474.
40. ДАТО. Ф. 370. Оп.1. Спр.476.
41. ДАТО. Ф. 370. Оп.1. Спр. 480-482.
42. ДАТО. Ф.370. Оп.1. Спр.483-486.
43. ДАТО. Ф. 370. Оп.1. Спр.496.
44. ДАТО. Ф. 370. Оп.1. Спр.497.
45. ДАТО. Ф. 370. Оп.1. Спр.498.
46. ДАТО. Ф. 370. Оп.1. Спр.504.
47. ДАТО. Ф. 370. Оп.1. Спр.506.
48. ДАТО. Ф. 370. Оп.1. Спр.509.
49. ДАТО. Ф. 370. Оп.1. Спр.510.
50. ДАТО. Ф. 370. Оп.1. Спр.513.
51. ДАТО. Ф. 370. Оп.1. Спр.515.
52. ДАТО. Ф. 370. Оп.1. Спр.516.
53. ДАТО. Ф. 370. Оп.1. Спр.518.
54. ДАТО. Ф. 370. Оп.1. Спр.519.
55. ДАТО. Ф. 370. Оп.1. Спр.520.

56. ДАТО. Ф.370. Оп.1. Спр.513-534.

57. ДАТО. Ф.370. Оп.1. Спр.547.

REFERENCES

1. Baran, I.V. (2009), Vplyv bojovykh dij na stanovyshhe mist i sil Skhidnoji Ghalychyny na pochatku Pershoji svitovoji vijny [Influence of combat actions on the situation of cities and villages of Eastern Galicia at the beginning of the First World War], Visnyk of the National University "Lviv Polytechnic", vol. 652, pp.46 – 55 (in Ukrainian).
2. Iljnyckyj, I. (2015), Dijaljnistj cyvilnykh orghaniv vlady Ghalychyny u roky Pershoji Rosijskoji okupaciji (Serpenj 1914 r. – Chervenj 1915 r.) [Activities of the civil authorities of Galicia during the First Russian Occupation (August 1914 - June 1915)], Scientific journal of the National Pedagogical University named after M.P. Dragomanov, vol. 6, 13, pp. 76-81 (in Ukrainian).
3. Kuchera, I.V. (2005), Naslidky polityky rosijskogho okupacijnogho rezhymu dlja skhidnoghalyckyx zemelj (1914-1917 rr.) [Consequences of the policy of the Russian occupation regime for the East German lands (1914-1917).], Ukraine Cathedral, vol. 2, 3, pp. 253-260 (in Ukrainian).
4. Lozyns'ka, I. Gh. (2013), Ekonomichna polityka administraciji F.F.Trepova u Ghalychyni [Economic policy of F.F. Trepov's administration in Galicia], Problems of the Humanities, vol. 32, pp. 123- 137 (in Ukrainian).
5. Ljubchenko, V. B. (2013), Rosijska okupacijna administracija u Ghalychyni ta na Bukovyni [Russian occupation administration in Galicia and in Bukovina], Great War (1914 - 1918) and Ukraine, Klio, Kyiv, pp. 248 – 300 (in Ukrainian).
6. Mazur, O. Ja. & Pater, I.Gh. (2007), Ghalyckja "Rujina": socialjno-ekonomichne stanovyshhe Skhidnoji Ghalychyny (1914–1915 rr.) [Galician "Ruin": socio-economic situation in Eastern Galicia (1914-1915)], Visnyk of the National University "Lviv Polytechnic", vol. 584, pp. 44 – 52 (in Ukrainian).
7. Mazur, O. & Pater, I. (1996), Ljviv u roky Pershoji svitovoji vijny [Lviv during the First World War], Lviv Historical Essays. Ljviv: instytut ukrajinoznavstva im. I. Kryp'jakevycha, pp. 304-324(in Ukrainian).
8. Orlyk, S. (2017), Ekonomichne stanovyshhe ta podatna zdattistj seljan Ghalychyny i Bukovyny v period rosijskoji okupaciji v chasy Pershoji svitovoji vijny [Economic situation and taxable capacity of villagers of Galicia and Bukovina in the period of Russian Occupation during the First World War], Ukrainian peasant, vol.18, pp. 93-99 (in Ukrainian).
9. Orlyk, S.V. (2017), Finansovyj kontrolj rosijskoji okupacijnoji vlady za dijaljnistju naftovykh pidpryjemstv Ghalychyny u period Pershoji svitovoji vijny [Financial control of the activities of oil producing companies and oil refineries by the Russian occupying authorities in Galicia during the First World War], Scientific notes on Ukrainian history: a collection of scientific articles. Perejaslav-Khmeljnyckyj: DVNZ «Perejaslav-Khmeljnyckyj derzhavnyj pedagogichnyj universytet imeni Ghryghorija Skovorody», vol. 41, pp. 44 – 55 (in Ukrainian).
10. Petrovych, I. (Kryp'jakevych I.) (1915), Ghalychyna pid chas rosijskoji okupaciji. Serpenj 1914 – chervenj 1915 [Galicia during the Russian occupation. August 1914 - June 1915], V-vo «Politychna biblioteka», B.m., 116 p. (in Ukrainian).
11. Pro zakony i zvychaji vijny na sukhodoli ta dodatok do neji: Polozhennja pro zakony i zvychaji vijny na sukhodoli: IV Konvencija vid 18.10.1907, zakon.rada.gov.ua. Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_222 (in Ukrainian).
12. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy (m. Kyiv) [Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv](TsDIAK Ukrainy). F.361. Op.1. Spr.134.
13. TsDIAK Ukrainy. F. 361. Op.1. Spr.1163.
14. TsDIAK Ukrainy. F.377. Op.1. Spr.89.
15. TsDIAK Ukrainy. F.377. Op.1. Spr.96a.
16. Derzhavnyj arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti [State Archive of Ivano-Frankivsk region]. (DAIFO). F.12. Op.1. Spr.95.
17. DAIFO. F. 62. Op.1. Spr.183.
18. DAIFO. F.604. Op.1. Spr.37.
19. DAIFO. F. 604. Op.1. Spr.38.
20. DAIFO. F.605. Op.1. Spr.289.
21. DAIFO. F.605. Op.1. Spr.290.
22. Derzhavnyj arkhiv Chernivetskoj oblasti [State Archive of Chernivtsi region]. (DACHO). F. 283. Op.1. Spr.238.
23. DACHO. F.505. Op.1. Spr.8.
24. DACHO. F.505. Op.1. Spr.9.

25. DАChO. F. 818. Op.1. Spr.34.
26. DАChO. F.886. Op.1. Spr. 121.
27. DАChO. F.923. Op.1. Spr.185.
28. Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti [State Archive of Ternopil region]. (DATO). F.322. Op.1. Spr.1.
29. DATO. F.322. Op.1. Spr.171.
30. DATO. F.370. Op.1. Spr. 440.
31. DATO. F.370. Op.1. Spr.442.
32. DATO. F.370. Op.1. Spr.443.
33. DATO. F. 370. Op.1. Spr.444.
34. DATO. F. 370. Op.1. Spr.447.
35. DATO. F.370. Op.1. Spr.453-455.
36. DATO. F.370. Op.1. Spr.468.
37. DATO. F. 370. Op.1. Spr. 469.
38. DATO. F. 370. Op.1. Spr.470.
39. DATO. F. 370. Op.1. Spr.474.
40. DATO. F. 370. Op.1. Spr.476.
41. DATO. F. 370. Op.1. Spr. 480-482.
42. DATO. F.370. Op.1. Spr.483-486.
43. DATO. F. 370. Op.1. Spr.496.
44. DATO. F. 370. Op.1. Spr.497.
45. DATO. F. 370. Op.1. Spr.498.
46. DATO. F. 370. Op.1. Spr.504.
47. DATO. F. 370. Op.1. Spr.506.
48. DATO. F. 370. Op.1. Spr.509.
49. DATO. F. 370. Op.1. Spr.510.
50. DATO. F. 370. Op.1. Spr.513.
51. DATO. F. 370. Op.1. Spr.515.
52. DATO. F. 370. Op.1. Spr.516.
53. DATO. F. 370. Op.1. Spr.518.
54. DATO. F. 370. Op.1. Spr.519.
55. DATO. F. 370. Op.1. Spr.520.
56. DATO. F.370. Op.1. Spr.513-534.
57. DATO. F.370. Op.1. Spr.547.

Orlyk S. Collection of gmina fees on the occupied territories of Halicia and Bukovina during the First world war.

The article presents the research on the organization and mechanism of collecting gmina fees from the local population of Galicia and Bukovina by the Russian occupation authorities during the First World War. It was found that the taxation of gmina fees in the occupied territories had to be carried out according to the Austrian legislation that operated before the war, by charging the percentages of additional taxes on state property taxes. The attention is paid to the fact that the main reasons why the Russian occupation authorities failed to organize systematic property taxation on state property taxes according to the Austrian legislation were the following: 1) the complexity of the Austrian tax legislation, which according to international law, should be applied in the process of taxation of local population; 2) the lack of fully qualified tax authorities and unsuccessful involvement of local self-government bodies in collecting state and gmina taxes and fees; 3) the absence of taxpayers' lists and tax records that were the subject to state taxes and gmina fees at the period of the Austrian authorities. All the factors facilitated that during the Russian occupation, the gmina fees were collected insolubly and unevenly throughout the occupied territory.

Key words: *Galicia, Bukovina, the First World War, the Russian Empire, gmina collection, taxes, occupied territories.*

Одержано 20.02.2018.